

نگاهی به چند سند محلی از برازجان در دوره قاجاریه

دکتر مرتضی نورائی^۱

ابوالفضل حسن آبادی^۲

چکیده

اسناد اقتصادی در زمره مهمترین منابع تاریخ اجتماعی محسوب می گردند که ارزشهای اطلاعاتی زیادی دارند این اسناد را می توان به گونه های متنوعی مانند اجاره نامچه ها، مبیعه نامه ها، مصالحه نامه و... تقسیم نمود. در این مقاله پانزده سند اقتصادی اسناد مربوط به املاک میرزا اسدالله مستوفی ایلات قشقای از منطقه برازجان بین سالهای ۱۲۹۰ تا ۱۲۹۶ ق از دو جنبه سند شناسی و سند پژوهی مورد بررسی قرار می گیرد. در مبحث سند شناسی اطلاعاتی مانند نوع سند، شکل و اندازه و در قسمت سند پژوهی به اصطلاحات اقتصادی رایج در آن دوره، نحوه ارتباط بین مالک و مستاجر، نحوه نگارش اسناد، چگونگی خرید و فروش زمینها بحث می گردد و سعی خواهد شد تارزشهای اطلاعان محلی این اسناد مشخص شود.

کلیدواژه ها: اسناد اقتصادی، تاریخ محلی، برازجان، قاجاریه

---

^۱ . دانشیار گروه تاریخ، دانشگاه اصفهان.

^۲ . دانشجوی دکتری تاریخ محلی، دانشگاه اصفهان.

مقدمه

اسناد اقتصادی در زمره منابع مهم تاریخ اجتماعی در هر دوره تاریخی به شمار می روند. مصالحه نامه ها، اجاره نامه ها و مبیعیه نامه ها با توجه به اسناد ثبت شده در آرشیوها و باقی مانده در دست مردم در زمره عمومی ترین اسناد محسوب می گردند و از جنبه های مختلفی مانند نحوه زندگی اقتصادی مردم در یک دوره تاریخی، روابط اجتماعی بین افراد، محصولات کشاورزی، اصطلاحات رایج سندی و... واجد ارزش می باشند. مجموعه اسنادی که در این مقاله مورد بررسی قرار می گیرد بین سالهای ۱۲۹۱ - ۱۳۰۳ قمری و مربوط به منطقه برازجان می باشد. همه ۱۷ شماره اموالی سند مربوط میرزا اسدالله نویسنده و مباشر ایلات قره خانی فرزند میرزا فضل الله است که طی این دوازده ساله املاک خود را شامل مزارع، طاحونه و روستا به صورت اجاره یک ساله و سه ساله به رعایای خود و افراد دیگر اجاره می داده است.

اسناد در قطع A4 (۲۱*۲۰) و خط نستعلیق می باشد. تمام اسناد ممهور به مهرهای شهود و در محلی که به نام دارالشرع انور نامیده شده تهیه شده است. هر چند تعداد این اسناد و دوره دربرگیری آن محدود بوده و نمی توان به نتایج کلی از طریق بررسی آن دست پیدا نمود اما با توجه به دارا بودن شاخصهایی چون تمرکز در موضوع، تعلق به یک فرد مشخص، مستأجران، منطقه خاص و تنوع سندی می تواند نشاندهنده گوشه های اندکی از سیستم زمینداری در دوره قاجاریه در این منطقه باشد. بررسی سابقه پژوهشهای انجام شده در این زمینه نشان می دهد که علی رغم اهمیت موضوع و وجود اسناد فراوان در این حوزه خیلی کم به آن پرداخته شده و از دیدگاههای علمی و تحقیقی تاکنون به آن پرداخته نشده است.

مدعای این گفته که با توجه به گذشت بیشتر نیم قرن از نگارش کتاب مالک و زارع خانم لمبتون که در نوع خود بی نظیر می باشد هنوز هیچ کار مشخصی در زمینه نقد و تکمیل آن انجام نشده

است. در زمینه منطقه مود بحث یعنی برازجان نیز اخیراً کتاب کوچک اما با ارزشی تحت عنوان برازجان توسط آقای فلور نگاشته شده که با مقدمه تکمیلی دکتر خیراندیش به چاپ رسیده است. محتوای کتاب بیشتر مربوط به دوره قاجاریه و برگرفته از سفرنامه بوده و از منابع سندی استفاده نشده است. چنانچه در مبحث کشاورزی که صفحات زیادی از کتاب به آن اختصاص داده شده در مورد کشت شلتوک که بیشترین اشاره در این اسناد به آن ها شده اصلاً مطلبی آورده نشده است^۱. جا دارد گروههای تاریخ دانشگاه یا محققان تاریخ محلی با عنایت بیشتری به تاریخ اجتماعی خصوصاً اسناد اقتصادی مناطق در موضوعی که زمانی زندگی دوسوم مردم کشور را تحت تأثیر قرار داده بوده بیشتر واکاوی نمایند. در این مقاله با توجه به محتوای اسناد موجود با طرح چند بحث کلی سعی در تحلیل اطلاعات موجود در آنها خواهیم نمود.

۱- اجاره نامه و نحوه تهیه آن بین مالک و مستاجر

۲- موارد اجاره در اسناد

۳- نحوه محاسبه اجاره و زمان آن

۴- پایگاه اجتماعی مالک و زارع

۵- نحوه تقسیم محصول و زمان آن

۶- شروط کلی به کار رفته در اجاره نامه ها

متن مقاله

در اینجا به خاطر دسته بندی اطلاعات و ارائه دقیق آن به خوانندگان مطالب براساس مباحث کلی طرح موضوع و ارائه خواهد شد.

اجاره نامه و نحوه تهیه آن بین مالک و زارع در این منطقه

اجاره به معنی سند و اجاره ملک و اصطلاحاً^۲ عقد قراردادی بین مالک و مستاجر بوده که در طی آن مالک اجازه استفاده از املاک خود را بر طبق شرایط خاص به مستأجر می داده است. اجاره نامه ها اجزای مختلفی داشته اند که در اینجا با توجه اسناد برازجان مور بررسی قرار میگیرد

۱- سرآغاز سند: تمامی اجاره نامه با ذکر کلمات عربی که یک یا دو جمله کوتاه را شامل می شده شروع می شده است. مضمون این جملات اعتراف بر تأیید اجاره و انجام آن است و مشخص نیست چه انگیزه ای بر استفاده از جملات عربی وجود داشته است. احتمالاً به خاطر فردی که معمولاً نگارش این اجاره نامه ها را داشته یعنی نزد روحانی محل نوشته می شده است. سرآغاز همه اسناد جمله عربی کلمه حسبی الله (خداوند مرا کافیسست) می باشد و به غیر از آن از کلماتی دال بر وقوع اجاره و تأیید آن استفاده شده است.^۳ در ابتدای شروع اسناد جمله کوتاهی است که بر صحیح بودن این اجاره نامه ها تأکید دارد و با عبارت (خلاصه مفاد این کتاب خالی از ارتیاب آنکه^۴) یا (خلاصه مفاد این کتاب مستطاب آنکه^۵) یا (خلاصه مطالب آنکه^۶) آمده است. استفاده از عبارات نشان می دهد که بعد از طی گفت و گو بین دو طرف، اجاره نامه توسط افراد دیگری تنظیم شده و خلاصه آن در اینجا آمده است.

۲- محل نگارش اجاره نامه ها: در همه اسناد محل نگارش ذکر نشده است. کلمه حاضر گردیدند^۷. یا حاضر در دارالشرع مطاع انور^۸ گردید نشان می دهد که مالک و مستاجر هر دو در یک محل خاصی (احتمالاً محضر) حاضر شده و در حضور افرادی این اجاره نامه ها را تأیید می نموده اند.

۳- طرفین معامله: جزء دیگر از اجاره ها طرفین اجاره یعنی مالک و مستاجر می باشد. عنوان به کار رفته برای افراد با توجه به جایگاه آنها متفاوت بوده است. چنانچه از این اسناد از مالک به عنوان عالیجناب عزت همراه آقا میرزا اسدالله ولد الصدق عالیجاه عزت همراه سعادت دستگاه آقا میرزا فضل الله نویسنده ایلات^۹ و در یک مورد نویسنده و مباشر ایلات قره خانی ولد ارجمند عالیجاه رفیع جایگاهان خلاصه الاعیان میرزا فضل الله نام برده شده است.^{۱۰} اغلب مستأجران از رعیت و مردم عادی بوده اند و از پیشوندهایی به نام مشهدی^{۱۱} و اکثرًا ملا^{۱۲} و در یک مورد خاص به خاطر اهمیت فرد از عبارت خلاصه الاطیاب و الانجاب خیرالحاج و العماره، حاجی ملا محمد^{۱۳} استفاده شده است البته نام برخی از افراد با پسوند محل یعنی برازجانی^{۱۴} به کار رفته است. نکته دیگر در مورد طرفین معامله

تأکید بر صحت و سالم بودن آنها هنگام معامله می باشد. اصطلاح صحت و نشر و عقل و اختیار آمده است.

موارد معامله: موارد اجاره داده شده از دیگر اجزاء اجاره نامه است که در این اسناد از

مزارع مانند مزرعه حسام آباد^{۱۵}؛ باغات علیا و سفلی^{۱۶}، آب نو^{۱۷}، طاحونه و قریه^{۱۸} نام برده شده است. این املاک به صورت ششدانگ^{۱۹}، سه دانگ^{۲۰} و یکدانگ^{۲۱} بوده است.

میزان واگذاری زمینها در همه این سالها یکسان نبوده چنانچه مزرعه حسام آباد در سال ۱۲۹۱

ششدانگ^{۲۲} و در سال ۱۲۹۵ مقدار یکدانگ اجاره داده است^{۲۳}. در هنگام ذکر نام ملک مورد اجاره عبارت ملک اربابی اختصاصی^{۲۴} یا ملک متصرف فیه^{۲۵} به کار می رفته که حاکی از اختیار وی برای دادن به اجاره بوده است. تمام این املاک در برازجان اربعه^{۲۶} واقع شده است.^{۲۷}

مدت زمان اجاره: معمولاً مدت زمان اجاره در همه اجاره نامه ها ذکر می شده است.

مبنای محاسبه سال ترکی امادر مدت متفاوت بوده است چنانچه به مدت یک سال تمام^{۲۸}، ۱۱ ماه تمام^{۲۹}، هشت ماه تمام^{۳۰}، هفت ماه تمام^{۳۱}، سه ساله^{۳۲}، اجاره داده شده است.

در مورد این تنوع زمان اجاره مطالب خاصی در جایی ذکر نشده و در کتاب مالک و زارع نیز

اشاره خاصی نشده است با توجه به محتوای اسناد با توجه به موقعیت آب و هوای منطقه که امکان برداشت دو بار محصول در سال را صیفی و شتوی را فراهم می کرده، مدت زمان اجاره با نحوه برداشت محصول ارتباط نزدیک داشته است. چنانچه در زمان هفت ماه آمده که از رأس خرمن و محصول صیفی هذه السنه ایت ئیل^{۳۳}، یا در رأس خرمن صیفی^{۳۴} و در ۱۱ ماه که سال تمام می باشد مطلق منافع صیفی و شتوی^{۳۵} و درده ماه تمام رأس خرمن شتوی و صیفی آمده است.^{۳۶}

مبلغ اجاره: تقسیم منافع بین مالک و مستأجر از اجزاء مهم اجاره نامه ها می باشد. خانم

لمبتون در مورد نحوه پرداخت اجاره و سهم دو طرف از مورد معامله توضیحات کاملی در کتاب مالک و زارع آورده است. وی تقسیم منافع را در نقاط مختلف ایران با توجه به شرایط کاشت در چند عامل زمین، آب، بذر، کار متفاوت دیده و نحوه پرداخت اجاره را به صورت نقدی یا جنسی آورده

است^{۳۷}. در اسناد موجود با توجه به شتوی و صیفی محصول، نوع ملک، میزان اختیارات زارع و شروط طرفین پرداخت مال الاجاره متفاوت بوده است. اما شکل عمده پرداخت مال الاجاره به صورت جنسی و نوع محصول کشت شده بوده است. چنانچه در اسناد از ۴ هزار من شلتوک^{۳۸} یا ۶۰۰ من جنسی^{۳۹} بدون ذکر نوع یاد شده است. به صورت کلی پرداخت اجاره جنسی بوده و در اکثر اسناد نوع جنس مشخص نشده است. با توجه به جنسی بودن وجه مال الاجاره زمان پرداخت آن زمان برداشت محصول بوده و در اسناد نیز استفاده از عباراتی مانند از بابت مال الاجاره صیفی هذه السنه مزرعتین مزبور تین در رأس خرمن صیفی^{۴۰}، رأس محصول صیفی سنه تنگوزئیل^{۴۱}، رأس محصول صیفی و شتوی^{۴۲} نیز بیانگر این وابستگی می باشد ثبت پرداختها و نوع تقسیم محصول در اسناد به طور کلی ذکر شده است و با توجه به معین شده اجاره آن رامی توان نوعی مقاطعه کاری نامید و چون میزان نهایی محصول مشخص نشده نسبت بین اجاره ها و میزان برداشت محصول مشخص نیست. در مورد محصولات صیفی (تابستانی) و شتوی (زمستانی) لمبتون معتقد است که سهم زارعان از محصولات صیفی بیشتر از شتوی است و تهیه بذر برای صیفی کاری از تهیه بذر برای شتوی اهمیت کمتری دارد^{۴۳}. البته در این اسناد اطلاعات به صورت ریز مشخص نشده است. در بین اسناد چند سند وجود دارد که نه اجاره نامه بلکه چگونگی پرداخت مال الاجاره هایی بوده که در اجاره نامه ها مشخص شده است و در نوع خود جالب می باشد. در این اسناد تفصیل اجاره نامه ها وجود ندارد اما مشخص شده که چه مقدار، مربوط به کجا و چه زمانی مال الاجاره باید پرداخت گردد.

در این اسناد با توجه به اجاره نامه نحوه پرداخت مال الاجاره مشخص شده است. به عنوان مثال ۱۲۰۰ من جنس به وزن مطابق تفصیل از بابت مال الاجاره شتوی و صیفی^{۴۴} (۱۲۰۶۵۶/۲) مقدار یک هزار و صد من بوزن هزار و هشتصد از بابت مال الاجاره شتوی و صیفی^{۴۵} میزان نه هزار و نهصد من اجناس به وزن هزار و هشتصد از بابت مال الاجاره سه ساله^{۴۶}، از بابت مال الاجاره صیفی هذه السنه ایت ئیل^{۴۷}، توسط مستأجران به مالک پرداخت می شده است بررسی ارقامی که در اسناد ذکر شده اطلاعات کلی از نحوه تقسیم محصول را مشخص می کند. براساس صیفی یا شتوی بوده اجاره

نامه یا هر دو نوع تصمیم محصول و حق هر طرف مشخص بوده است. در تنظیم اجاره نامه مال الاجاره صیفی از شتوی جدا بوده است. میزان پرداخت صیفی و شتوی با توجه به اجاره متفاوت بوده است. در سند (۱۲۰۶۶۲/۱) ۱۲۹۵ میزان محصول شتوی بسیار بیشتر از این بوده است و از کلمه غله به جای محصول صیفی استفاده شده است.^{۴۸} در سند ۱۲۰۶۵۶/۱ نیز میزان محصول شتوی بیشتر از محصول صیفی بوده است.^{۴۹} (۱۲۰۶۵۶/۱) در ذیل غله گندم و جو آمده که گاهی بالمناصفه ذکر شده و گاهی یکی از آنها بیشتر بوده است.^{۵۰} محصولات در سند ۱۲۰۶۵۹/۱ از گندم، جو، برنج در ذیل محصولات صیفی و شتوی آمده است که گندم و جو ذیل غله و برنج در ذیل محصول آمده است.^{۵۱} از برنج به شلتوک نیز یاد شده و از شلتوک^{۵۲} به شهری و چمپا نام برده شده است.^{۵۳} در اسناد از شلتوک شهری و چمپا به عنوان محصولات صیفی یاد شده است.

پرداخت مال الاجاره به صورت نقدی نبوده و براساس محتوای اسناد جنسی و در وجه حواله مالکی که در منطقه نبوده حواله می شده است. علاوه بر وجه اجاره در یکی از اسناد (۱/۱۲۰۶۶) از اصطلاح حق مالکانه استفاده شده و اطلاع بیشتری در مورد پرداخت آن در سند نیامده است.^{۵۴}

شروط آخر: قسمت آخر اجاره نامه ها شروط و تعهدات دوجانبه مورد توافق طرفین می باشد که باید رعایت کنند. شروط آورده شده در این اسناد اکثراً مشترک و در موارد خاصی با هم فرق دارد. تعهدات مالکان عبارت است از:

۱- پرداخت مطلق توقعات دیوانی و حواله جات سلطانی بر اسم و رسم الی مبلغ پانزده تومان.

۲- مخارج فلاحت و زراعت تا یکصد تومان

۳- مخارج قنوات تا ۲۵ تومان^{۵۵}

۴- حقوق دیوانی بهر اسم و رسم

۵- اخراجات قنات ها^{۵۶}

۶- پرداخت حقوق دیوانی بهر اسم و رسم و چیزی که عالیجاه خوانین حواله نمایند.^{۵۷}

مستأجر

۱- پرداخت وجه اجاره

۲- اخراجات مزرعه و مصالح املاک^{۶۰}

البته در اسناد گاهی شروط مالک و مستأجر متفاوت می باشد که مشخص است برخی از این شروط دائمی و برخی با توجه به توافق طرفین متفاوت بوده است. چنانچه پرداخت حقوق دیوانی و مخارج قنوات برای مالک و اخراجات مزرعه و مصالح املاک برای مستأجر یکی می باشد.

اما پرداخت وجه بذر، اخراجات مزرعه در برخی به عهده مستأجر^{۶۱} و برخی جاها به عهده مالک می باشد^{۶۲}. البته در برخی اسناد شروط به صورت خیلی کلی و یا اصلاً شرطی ذکر نشده است. از رسومات به صورت کامل در اسناد نام برده نشده اما لمبتون از برخی رسومات مانند تامین مخارج اداره امور محلی، خدمات طبقه روحانی و یا سهم کدخدای نام برده است^{۶۴}. البته وی پرداخت رسومات را در منطقه آذربایجان برعهده زارع می آورد^{۶۵}.

در انتهای اسناد گاهی بر شرعی بودن اجاره تأکید شده است. صیغه شرعیه بینها جاری شد و لوازم اجاره و استجاره شرعیه به عمل آمد^{۶۶}، و در ضمن به مستأجر تأکید شده که از عهده مال الاجاره باید برآید و عذری نیاورد البته درباره مالک تأکید خاصی نشده است و در انتهای سند تاریخ سند ماه و سال ذکر شده و گاهی روز نیز آمده است. در دو سند از اصطلاح تمسک نامچه^{۶۷} استفاده شده است.

مهر شهود: تمامی اسناد با توجه به اهمیت مهمور به مهرهای زیادی می باشد. محل زدن مهرها و ترتیب قرار گرفتن آن از نظم خاصی تبعیت نمی کند. مهر در پایین سند، بالا، سمت راست و چپ وجود دارد. اما بیشتر مهرها در قسمت راست سند زده شده است ولی مهرهای بالای سند از اهمیت بیشتری برخوردار می باشد. مهرها اکثراً بیضی و کمتر چهارگوش می باشد و مهرهای

چهارگوش به نظر می رسد از اهمیت بیشتری برخوردار باشد. تعداد مهرهای اسناد برابر نیست در برخی ۸ مهر^{۶۸}، برخی ۱۳ مهر^{۶۹}، نه مهر^{۱۴} مهر^{۷۰} و... وجود دارد که مهرها مربوط به مالک، مستأجر و شهود گواهی دهنده بر معامله بوده اند.

مهمترین مهری که در اکثر این اسناد زده شده مهر چهارگوش است که با سجع المتوکل علی الله عبده محمد بن عبدالله می باشد که صحت اجاره نامه ها را تأیید کرده و احتمالاً متعلق به فردی است که سند در آن جا نگارش شده است. اکثر افرادی که به عنوان شهود اسناد را مهور کرده اند غیر از افراد طرف معامله در زمره آشنایان افراد بوده اند علت این امر پسوند اسم اکثر آنهاست که فیروزآبادی نام دارد.

یکی از اسناد اقرارنامه ای است که در نوع خود جالب است. در این اقرارنامه مستأجر تأیید می کند که به عنوان رعیت مالک مشغول به کار بوده و غیر از ملکی که به او واگذار شده ادعایی بر ملک دیگر نداشته و در صورت ترک ملک، مالک می تواند به هر کسی می خواهد ملک را واگذار کند و افرادی نیز آن را تأیید کرده اند. این اقرارنامه و شرط گذشته با توجه به اسناد قبلی که از ملا اسفندیار در اجاره زمینها موجود است و استفاده از کلمه رعیت این شائبه را به وجود می آورد که ارتباط بین مالک و زارع نه ارتباط مساوی دو طرفه بلکه به نفع مالک بوده است. علاوه بر آن استفاده از کلمه حق مالکانه علاوه بر مال الاجاره سهم بیشتر مالک نسبت به زارع را مشخص می کند. علت وجود چنین اقرار نامه هایی احتمالاً دست اندازی افراد به سائراملاک بوده است^{۷۱}

نتیجه

علی رغم اهمیت اسناد اقتصادی و وفور آنها در بین مردم تحقیقات جامعی در این زمینه انجام نشده است. این اسناد می تواند اطلاعات محلی با ارزشی را در مورد اطلاعات اقتصادی، روابط اجتماعی، نحوه کشاورزی و برداشت محصول و... را در برداشته باشد. این اسناد علی رغم محدودیت تعداد و دوره زمانی که ارائه نتایج کلی را دشوار می سازد اما از همین اسناد به اطلاعات با ارزشی در مورد سیستم نگارش دیوانی، محل نگارش اسناد، طرفین اجاره نامه و اجزاء آن، نوع محصولات کشاورزی، اطلاعات مکانی، شروط معامله، چگونگی تقسیم منافع بین مالک و مستاجر، شکل مهر و نحوه زدن به دست می آید. اطلاعاتی در این اسناد در مورد مدت زمان اجاره و نوع کشت محصولات آمده که در نوع خود بی نظیر می باشد و جا دارد تا در آینده تتبع بیشتری از سوی پژوهشگران در این زمینه صورت گیرد.

پی نوشت ها

- ۱- ویلم فلور، برازجان، مقدمه و تصحیح عبدالرسول خیراندیش، انتشارات آبادبوم، تهران، ۱۳۸۸، صص ۲۵-۳۵
- ۲- لغتنامه دهخدا، ذیل مدخل اجاره نامه
- ۳- سند شماره ۱/۱۲۰۶۵۹ مدیریت امور اسناد و مطبوعات کتابخانه مرکزی آستان قدس
- ۴- سند شماره ۱/۱۲۰۹۶۹ مدیریت امور اسناد و مطبوعات
- ۵- سند شماره ۱/۱۲۰۶۵۷ مدیریت امور اسناد و مطبوعات
- ۶- سند شماره ۱/۱۲۰۶۶۱ مدیریت امور اسناد و مطبوعات
- ۷- سند شماره ۱/۱۲۰۶۵۷ مدیریت امور اسناد و مطبوعات
- ۸- سند شماره ۱/۱۲۰۶۵۹ مدیریت امور اسناد و مطبوعات
- ۹- سند شماره ۲/۱۲۰۶۶۲ مدیریت امور اسناد و مطبوعات
- ۱۰- سند شماره ۱/۱۲۰۶۶۵ مدیریت امور اسناد و مطبوعات
- ۱۱- سند شماره ۱/۱۲۰۶۵۷ مدیریت امور اسناد و مطبوعات
- ۱۲- سند شماره ۱/۱۲۰۶۵۹ مدیریت امور اسناد و مطبوعات
- ۱۳- سند شماره ۱/۱۲۰۶۶۵ مدیریت امور اسناد و مطبوعات
- ۱۴-
- ۱۵-
- ۱۶- سند شماره ۱/۱۲۰۶۵۷ مدیریت امور اسناد و مطبوعات

- ۱۷- سند شماره ۱۲۰۶۵۷/۱ مدیریت امور اسناد و مطبوعات
- ۱۸- سند شماره ۱۲۰۶۶۵/۱ مدیریت امور اسناد و مطبوعات
- ۱۹- سند شماره ۱۲۰۶۶۱/۱ مدیریت امور اسناد و مطبوعات
- ۲۰- سند شماره ۱۲۰۶۵۹/۱ مدیریت امور اسناد و مطبوعات
- ۲۱- سند شماره ۱۲۰۶۶۲/۴ مدیریت امور اسناد و مطبوعات
- ۲۲- سند شماره ۱۲۰۶۶۱/۱ مدیریت امور اسناد و مطبوعات
- ۲۳-
- ۲۴- سند شماره ۱۲۰۶۵۷/۱ مدیریت امور اسناد و مطبوعات
- ۲۵- سند شماره ۱۲۰۶۵۶/۱ مدیریت امور اسناد و مطبوعات
- ۲۶- احتمالا به کار بردن اصطلاح اربعه به این خاطر است که بلوک اربعه در دوره قاجاریه از جمله بلوک های فارس و بین کازرون - قیر و فیروزآباد بوده است. ویلم فلور، برازجان، ص ۷۱
- ۲۷- سند شماره ۱۲۰۶۵۹/۱ مدیریت امور اسناد و مطبوعات
- ۲۸- سند شماره ۱۲۰۶۵۹/۱ مدیریت امور اسناد و مطبوعات
- ۲۹- سند شماره ۱۲۰۶۵۷/۱ مدیریت امور اسناد و مطبوعات
- ۳۰- سند شماره ۱۲۰۶۵۹/۱ مدیریت امور اسناد و مطبوعات
- ۳۱- سند شماره ۱۲۰۶۵۸/۱ مدیریت امور اسناد و مطبوعات

- ۳۲- سند شماره ۱۲۰۶۶۱/۱ مدیریت امور اسناد و مطبوعات
- ۳۳- سند شماره ۱۲۰۶۵۸/۱ مدیریت امور اسناد و مطبوعات
- ۳۴- سند شماره ۱۲۰۶۶۱/۱ مدیریت امور اسناد و مطبوعات
- ۳۵- سند شماره ۱۲۰۶۵۷/۱ مدیریت امور اسناد و مطبوعات
- ۳۶- سند شماره ۱۲۰۶۵۶/۳ مدیریت امور اسناد و مطبوعات
- ۳۷- ان لمبتن، مالک و زارع، ترجمه منوچهر امیری، تهران، صص ۵۳۴-۵۴۴
- ۳۸- سند شماره ۱۲۰۶۶۱/۱ مدیریت امور اسناد و مطبوعات
- ۳۹- سند شماره ۱۲۰۶۵۶/۴ مدیریت امور اسناد و مطبوعات
- ۴۰- سند شماره ۱۲۰۶۶۱/۴ مدیریت امور اسناد و مطبوعات
- ۴۱- سند شماره ۱۲۰۶۵۷/۱ مدیریت امور اسناد و مطبوعات
- ۴۲- سند شماره ۱۲۰۶۶۱/۴ مدیریت امور اسناد و مطبوعات
- ۴۳- ان لمبتن، مالک و زارع، صص ۵۵۱-۵۵۴
- ۴۴- سند شماره ۱۲۰۶۵۶/۲ مدیریت امور اسناد و مطبوعات
- ۴۵- سند شماره ۱۲۰۶۶۴/۱ مدیریت امور اسناد و مطبوعات
- ۴۶- سند شماره ۱۲۰۶۵۶/۱ مدیریت امور اسناد و مطبوعات
- ۴۷- سند شماره ۱۲۰۶۵۷/۱ مدیریت امور اسناد و مطبوعات
- ۴۸- سند شماره ۱۲۰۶۶۲/۱ مدیریت امور اسناد و مطبوعات

- ۴۹- سند شماره ۱۲۰۶۵۶/۱ مدیریت امور اسناد و مطبوعات
- ۵۰- سند شماره ۱۲۰۶۵۹/۱ مدیریت امور اسناد و مطبوعات
- ۵۱- سند شماره ۱۲۰۶۵۹/۱ مدیریت امور اسناد و مطبوعات
- ۵۲- شلتوك به معني برنج پوست نگرفته مي باشد. دهخدا
ذیل مدخل شلتوك
- ۵۳- تقسم برنج به شهري و چمپا جالب مي باشد. چمپا نوعي برنج مرغوب در گیلان مي باشد که علت کاشت آن در برازجان معلوم نیست. کلمه شهري نیز بر نام دهی در دوفر سنگی کمتر به جنوب کاکي در فارس دلالت دارد و مشخص نیست آیا منظور همین بوده یا خیر. دهخدا ذیل
مداخل چمپا و شهري
- ۵۴- سند شماره ۱۲۰۶۶۱/۱ مدیریت امور اسناد و مطبوعات
- ۵۵- سند شماره ۱۲۰۶۶۵/۱ مدیریت امور اسناد و مطبوعات
- ۵۶- سند شماره ۱۲۰۶۶۱/۱ مدیریت امور اسناد و مطبوعات
- ۵۷- سند شماره ۱۲۰۶۵۷/۱ مدیریت امور اسناد و مطبوعات
- ۵۸-

سند شماره ۱/۱۲۰۶۵۷

خلاصه مفاد این کتاب مستطاب آنکه حاضر گرددی عالیشان علی بیک ولد مرحوم ملا رمضان برازجانی در حال صحت نفس و اختیار قبول اجاره شرعیه بجهت خود/ نمود تمامی و جملگی ششدانگ مزرعه مدعوه به آب باغ واقع در برازجان اربعه در هذه السنه ایت ئیل خیریت دلیل که زراعت آنجا را نمود و مقدار هشتصد من شلتوک چپارشهری به وزن الآن مطابق تفضیل/ از بابت مال الاجاره صیفی هذه السنه ایت ئیل مزرعه مزبوره در وجه عالیجاه عزت همراه آقا میرزا اسدالله نویسنده ولدالصدق عالیجاه عزت دستگاه آقا میرزا فضل الله نویسنده ایلات مالک/ در رأس خرمن صیفی هذه السنه ایت ئیل کارسازی نماید و عالیجاه عزت همراه آقا میرزا اسدالله مالک مزرعه مزبوره باجاره شرعیه دادند ششدانگ مزرعه/ مزبوره فوق را ملک اربابی اختصاصی خودشان بود بعایشان مستأجر مشارالیه بنهج فوق که عالیشان مستأجر بقرار مسطور از عهده مال الاجاره آن برآید/ و ضمن العقد شرط چنین شد که جمیع اخراجات زراعت از بذر و عوامل و مصالح الاملاک آنچه بود مستأجر مشارالیه از عهده برآید/ و خرج قنات و حقوق دیوان به هراسم و رسم و چیزی که عالیجاه خوانین حواله نمایند که محقق شود در عهده خود عالیجاه مالک معزی الیه است/ که از عهده برآید و صیغه شرعیه بینها جاری شد و لوازم اجاره و استجاره شرعیه به عمل آمد و عالیشان مستأجر قبول اجاره را/ بنهج مسطور بجهت خود نمود که انشاءالله تعالی از عهده مال الاجاره آن بقرار فوق برآمده باشد و کان ذالک فی دهم

شهر جمادی الاول ۱۲۹۱

مهرهای سمت راست سند از پایین به بالا:

مهر بیضی: یا امام محمد باقر تاریخ؟ ثبت عالیشان عمل ..... آقا محمد باقر فیروز آبادی

مهر بیضی: یا امام حسن تاریخ؟ : ثبت عالیشان عمل ..... آقا عبدالحمید فیروز آبادی

مهر بیضی: عبده محمد طاهر تاریخ؟ : ثبت عالیشان ..... آقا محمد طاهر فیروز آبادی

مهر بیضی: عبد الراجی رمضان تاریخ: ثبت عالیشان ..... ملا رمضان فیروز آبادی

مهر بیضی: عبده جواد الحسینی تاریخ؟ ثبت عالیجناب ..... حاجی جواد فیروز آبادی

بالای سند

حسبی الله تعالی اقرالمستأجر الموقوف و ..... بما رقم فيه ..... لدى. مهر چهار گوش.....

حسبی الله تعالی: وقعت الاجاره الصحيحة الشرعية بينهما المستأجر الموقوف ..... الله و بما رقم

و ..... فيه ..... الله ..... الداعی لدوام الدوله العلیه العالیه.

سند شماره: ۱/۱۲۰۶۵۵

حاضر گردید عالیشان ملا اسفندیار برازجانی و اقرار شرعی نمود بر اینکه سوای قنات مرادی که منابه من عالیجات عزت همراه/ آقا میرزا اسدالله مستوفی ایلات که در برازجان واقع است مشترک بالمناصفه و لا شاعه هستم دیگر مطلقاً در حوالی/ املاکات حسین آباد اربابی عالیجاه معزی الیه واقعه در برازجان اربعه ملکی و آبی ندارم/ به هیچ وجه دیگر مالک چیزی از آب و زمین و ملک در آنجا نیستم و این زراعتی که در کلوجه و حسام آباد می کنیم ملک عالیجاه معزی الیه است و رعیتی ایشان را می کنیم و عالیجاه معزی الیه قرار داد/ که مادامی که ملا اسفندیار و ولد او محمدحسین رعیتی ایشان را می کنند آنها را اخراج نکند که مشغول/ رعیتی خود باشند هر گاه دست از رعیتی بکشند عالیجاه میرزا اسدالله مالک است به هر کسی دیگر بخواهد بدهند.

سمت راست سند: از پایین به بالا

مهر بیضی: ملا اسفندیار تاریخ ۱۲۹۶. مقصود این است که به هیچ وجه مالک چیزی در

برازجان سوای نصفه قنات مودی نیست تحریراً فی شهر رجب ۱۳۰۳

مهر چهار گوش: یا ابالفصل عباس تاریخ ۱۲۸۰

بالای سند:

حسبی الله. اقرا لملا اسفندیار بما رقم فیه. ییلان ٹیل

مهر چهار گوش: المتوکل علی الله عبده محمد بن عبدالله

سند شماره ۱/۱۲۰۶۶۳

خلاصه مطلب آنکه

چون عالیجاه عزت همراه آثار میرزا اسدالله نویسنده ولد صدق عالیجاه عزت همراه زبده الاماجد والانتباه آقا میرزا فضل الله نویسنده ایلات/ املاک و رقباتی که مشهوره بحسین آباد از قرار تفصیل ذیل از ملاک آنها اتباع نموده بود از قرار قباله جات و نوشته جات علی حده معتبره شرعیه

صحیحه ممهوره باهالی شرع مطاع لازم الاتباع

مزرعه حسام آباد به انضمام شرب تابعه بر آن مزرعه موسومه باب باغ به انضمام شرب تابعه بر

۲ دانگ بالتمام آن

۲ دانگ بالتمام

مزرعه مدعوبه آب نفر بانضمام شرب تابعه بر آن مزرعه رو وجه وسله دان مع شرب تابعه بر آن

۲ دانگ بالتمام ۲ دانگ بالتمام

مزرعه موسومه سبیب پرمو شرب تابعه بر آن مزرعه مدعوه بلمیری مع شرب تابعه بر آن

۶ دانگ بالتمام ۳ دانگ بالتمام

مزرعه مشهور بکتل آباد مع شرب تابعه بر آن

۳ دانگ تام تمام

دورتلو و ضمن مزارعات مزبوره قدری از تلال ووهادو ارض موات بود که فعلاً محل زراعت

نیست و محتاج له بعمارت و مرمت و احیای بود علی هذا/ عالیجاه مالک معزی الیه قرار و استقرار

شرعی را در ضمن عقدی از عقود خارجه لازمه شرعیه که هر یک مستأجرین املاکات مزبوره در مقام احیاء اراضی موات مزارعات / مفصله فوق و تعمیر و مرمت و تسطیح تلال و وهاد آنها برآید تا مدت سه سال تمام منافی که از حاصل و محصول اراضی موات و تلال / و وهاد آنها عمل آورده باشد حق آنها باشد و عالیجاه مالک معزی الیه مطالبه مال الاجاره و اجرت المثل از مستأجران مزارعات مزبوره نماید / و بعد از سه سال برحسب قرارداد تفصیل اجاره و استجاره بدانچه اجاره بدهند مال الاجاره آنها را دریافت دارند و به همین قسم قبول معامله از طرفین شد / و حسب الشرط و القرار [پارگی سند] لازم باید معمول دارند. حرر فی شهر محرم الحرام سنه ۱۲۹۶

مهرهای سمت راست سند از پایین به بالا:

مهر بیضی: عبده بهمن تاریخ ۱۲۹۷

مهر بیضی: اسفندیار تاریخ ۱۲۹۳

مهر بیضی: الراجی حاتم تاریخ ثبت عالیشان حاتم بیک بهلولی

مهر مربع: عبده خسرو تاریخ ۱۲۹۳ ثبت عالیشان معلی مکان ملا خسرو ولد مرحوم حاجی

علی رضای فیروزآبادی

مهر بیضی: علی تاریخ ۱۲۹۲ ثبت عالیشان عزت نشان علی کوشک بان بلوک فیروزآباد

مهر بیضی: محمد الحسینی ۱۲۹۲ ثبت جناب سیادت انتساب گماشته احمد

بالای سند: حسبی الله وقع الام کمسطور سلم قوم سلمزبور الی نهایته کما رحم و .... بینا فی

تفصیل مزارعات مفصله متن قلم است.....

۲۰ شهر محرم الحرام ۱۲۹۱ صحیح اند: مهر مربع: المتوکل علی الله عبده محمد بن عبدالله

تاریخ؟

سند شماره ۱/۱۲۰۶۶۴

از مال عالیجاه عزت همراه آقا میرزا اسدالله نویسنده / مقدار سه هزار و یکصد من اجناس به وزن هزاروهشتصد مطابق تفصیل ذیل از بابت مال الاجاره یکساله شتوی و صیفی هذه السنه توشقان نیل فرخنده تحویل / مزرعه رودجه اربابی ملک متصرف فیه عالیجاه معزی الیه واقعه در پرازجان اربعه بر ذمه عالیشان مفصله ذیل حسب الاقرار و الاعتراف ثابت و لازم است.

غله: ۲۰۰ من گندم

جو: ۱۰۰ من   شتوی: ۲۰۰ من   لزی: ۲۷۰۰ من

عالیشان کربلایی غلامرضا ولد مرحوم مشهدی محمدعلی دولت آبادی

۱۵۵۰ من

غله: ۱۰۰ من

گندم: ۵۰ من

جو: ۵۰ من

جنسی: ۱۴۵۰

شتوی: ۱۳۵۰

صیفی: ۱۰۰ من

عالیشان کربلایی عباسعلی ولد مرحوم کربلایی برخوردار و ملا گدا علی ولد مرحوم ملا

محمدرضای دولت آبادی

۱۵۵۰ من

غله: ۱۰۰ من

گندم: ۵۰ من

جو: ۵۰ من

شتوی: ۱۴۵۰

نهری: ۱۳۵۰

صیفی: ۱۰۰ من

که انشاءالله تعالی مقدار مزبور است در رأس محصول شتوی و صیفی هذه السنه توشقان نیل

در وجه عالیجاه مالک معزی الیه کارسازی نمایند و عذر نیاورده باشد این حروف برای تمسک نامچه

قلمی شد و کان ذالک الوقوع

فی غرة شهر ربیع الثانی من شهر العربیه مطابق سند توشقان نیل سنه ۱۲۹۶

سمت چپ سند: مهر چهار گوش: غلامرضا بن محمدعلی تاریخ؟

مهر مدور: عباسعلی تاریخ؟

مهر چهارگوش: عبدالراجی گداعلی

سمت راست: بیضی: محمد هادی تاریخ؟ محمد هادی فیروزآبادی

مهر بیضی: میرزا محمد ..... میرزا محمد برازجانی

مهر چهارگوش: عبده رمضانعلی: ثبت عالیشان صداقت نشان رمضان علی بیک.

مهر بالای سند: حسبی الله اقرا المعروف بما رقم فيه نبينا ..... صحیح است

مهر چهارگوش: المتوکل علی الله عبده محمد بن عبدالله تاریخ

از مال عالیجاه عزت همراه آقا میرزا اسدالله ولدالصدق عالیجاه عزت همراه آقا میرزا فضل الله نویسنده ایلات مقدار سیصد و پنجاه من اجناس به وزن هزار و هشتصد مطابق تفصیل ذیل از بابت مال الاجاره مطلق مداخل و منافع صیفی هذه السنه تخاقوی ئیل مزرعه آب نوو سه دانگ مزرعه باغونی و یکدانگ از مزرعه حسام آباد/

آرد گندم   شلتوک شهری   ماشک

صدمن   صدمن   صد و پنجاه من

و از بابت مال الاجاره شش دانگ طاحونه کلوجه واقعات در برازجان اربعه ملک اربابی

اختصاصی عالیجاه معزی الیه از قرار تفصیل ذیل بر ذمه عالیجاهان ملا الله کرم ولدقادر سلیمان برازجانی

از بابت مال الاجاره مزرعه آب نو   از بابت مال الاجاره سه دانگ باغونی

ماشک   صدمن   ماشک پنجاه من

از بابت مال الاجاره یکدانگ حسام آباد   شلتوک شهری   صدمن

آباد   از بابت مال الاجاره سه دانگ طاحونه کلوجه که فصل زمستان گردش می نماید

آرد گندم   صدمن

و ملا حسین ولد مرحوم ملا ابراهیم برازجانی و ملا اسفندیار ولد عالیشان ملا اسکندر برازجانی

و ملا کاظمخان ولد مرحوم ملا مقیم برازجانی

ملا الله كرم از بابت سه دانگ باغونی

ملا حسين از بابت سه دانگ آب نو

ماشك پنجاه من

ماشك پنجاه من

ملا اسفنديار از بابت سه دانگ آب نو

ملا اسفنديار از بابت طاحونه كلوجه

ماشك پنجاه من

آردگندم پنجاه من

ملا كاظمخان از بابت يكدانگ حسام آباد

پنجاه من شلتوك شهری

ثبت لازم است كه انشا الله تعالى مقدار مزبور از قرار تفضيل ذيل در ظرف مدت نه ماه تمام

كارسازی نمايندو عذر نانموده باشند و لوازم اجاره/ بعمل آمده و صيغه اجاره جار شد اينحروف بر

تمسك اجاره نامچه قلمی شد. فی هفده شهر ربيع الاول ۱۲۹۵